

AB Üyeliği Eski Doğu Blok'u Ülkelerinin Dış Ticaret Yapılarını Nasıl Dönüştürdü? Bulgaristan Örneği

Arş. Gör. Halil ŞİMDİ
Sakarya Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Uluslararası Ticaret Bölümü
hsimdi@sakarya.edu.tr

Özet

Bu çalışma, Avrupa Birliği'ne 2007 yılında Romanya ile birlikte dahil olan Bulgaristan'ın dış ticaret yapısındaki dönüşümünü incelemektedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Avrupa'da çözülen sosyalist sistemler serbest pazar ekonomisini sırayla benimsemeye başladılar. Bu bağlamda, makalede Bulgaristan'ın sosyalist dönemden bu yana dış ticaret performansı ülkeler ve ürünler bazında ele alınmıştır. Uluslararası ticarete dönüşen Bulgar ekonomisine paralel olarak değişen aktörler üzerinde durularak ülkenin dış ticaret rakamları doğrultusunda Avrupa Birliği ile bütünleşip bütünleşmediği makalede anlatılmaktadır. Bulgaristan sosyalist sistemden kalan teknolojik yoğunluğu az olan ürünleri ihraç ederken dış ticarete öne çıkan iki ülkenin Rusya ve Almanya olduğu belirlenmiştir. Bulgaristan henüz dış ticaretindeki ham madde yoğunluğundan kurtulabilmiş değildir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Dış Ticareti, Uluslararası Ticaret, Rusya, Avrupa Birliği.

How Membership to EU Transforms Foreign Trade of Former East Bloc Countries? Bulgaria Example

Abstract

The purpose of this article is to manifest the transformation of foreign trade of Bulgaria. Especially, after the collapse of the Union Soviet Socialist Republics, a new period has been opened for Bulgaria in terms of economy. European Union could not be indifferent to this situation. Therefore, EU approved the membership of Bulgaria at 2007. This study focuses on the international trade in accordance with foreign trade countries and products of Bulgaria. As a result, according to figures, Bulgaria can not leave the socialist patterns for international trade but country has stronger trade ties with Europe day by day.

Key words: Bulgaria Foreign Trade, International Trade, Russia, European Union.

JEL Classification Codes: F10, F15, F19

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyadaki bağımsız devletlerin sayısı giderek artmış ve siyasal anlamda bölünmeler ortaya çıkmıştır. Günümüz dünyasında, 1945 yılına göre üç kat daha fazla bağımsız devlet bulunmaktadır. Diğer taraftan bu bölünme sürecinin aksi istikametinde devletlerarası bütünleşmeler de olmuştur. Avrupa Birliği (AB), bu durumu açıklayan en önemli örneklerden birisidir. Siyasal bütünleşme aynı zamanda ekonomik anlamda bütünleşmeyi de kaçınılmaz kılmaktadır. Kasım 1989 Avrupa'sında yaşanan büyük değişimde Berlin Duvarı'nın yıkılması etkili olmuştur. Sonrasında Bulgaristan, Varşova Paktı'na üye diğer ülkelerle beraber sosyalist devlet yapısını terk etmiştir.

Küreselleşen dünya ekonomisi, küresel ve bölgesel ekonomik işbirliğini de teşvik etmektedir. Bulgaristan gibi küçük sayılan - 2011 yılı Dünya Bankası verilerine göre dünyadaki Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın sadece 0,076%'sını Bulgaristan ekonomisi üretmektedir- ekonomiler de bu işbirliği örgütlerine karşın kayıtsız kalamamaktadırlar. Bu duruma istinaden AB'ye giriş sürecinde ekonomik göstergelerin istikrara kavuşturulması ve ticari anlamda dışa açıklık, birliğe yeni üye olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımın miktarının artırılmasına yardımcı olmaktadır. Fakat Bulgaristan'ın AB verilerine göre üye ülkeler içerisinde satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen gelir açısından son sırada yer alması, Bulgaristan'ın ihracatında birkaç ülkenin ön plana çıkması ve geçmişten gelen sosyalist altyapısı ülkeyi diğer AB üyesi ülkelere ayırmaktadır.

Ülkenin, AB öncesi ve sonrası dış ticaret verileri doğrultusunda yapılan bu çalışmayla Bulgaristan'ın Rusya ile olan ticari ilişkilerinde değişiklik olup olmadığı ve AB ile bütünleşmenin dış ticaret açısından gerçekleşip gerçekleşmediği gösterilmeye çalışılacaktır. Gelecek dönemlerde yaşanabilecek olası problemler Bulgaristan'ın seçeceği yola bağlı olacaktır. Çalışmanın birinci bölümünde Bulgaristan ekonomisine genel bir bakış yapılacak Bulgaristan'ın sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise Rusya ve Bulgaristan arasındaki geçmişten günümüze uzanan ilişki vurgulanıp sonrasında Rusya ile Bulgaristan arasındaki ticari ilişkiler ele alınacaktır. Üçüncü bölümde Bulgaristan'ın AB üyeliğine bağlı olarak iki tarafın karşılıklı dış ticaretinin hangi düzeyde olduğu incelenecektir. AB üyesi olan Bulgaristan'daki değişimlerden bahsedilerek, dış ticaret rakamları ve dışa açıklığıyla ilgili tespitlerde bulunulacaktır. Sonuç bölümünde ise Bulgaristan'ın dış ticaretindeki eğilimler ele alınıp ülkenin dönüşüm sürecindeki dış ticaretinin nasıl değiştiği üzerinde durulacaktır.

Literatür

Bulgaristan'ın dış ticaretine dayalı olarak yaşanan dönüşümü doğrudan açıklayan bir çalışma olmamasına karşın akademik anlamda Bulgaristan'ın AB ve Rusya ile olan hem ekonomik hem de ticari ilişkilerine dair çeşitli çalışmalara erişebilmek mümkündür.

Breuss (2009) AB'nin beşinci genişleme süreci dahilinde Bulgaristan ve Romanya üzerine yoğunlaşarak iktisadi anlamda bu iki ülkede AB ile nelerin değiştiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmada Breuss Bulgaristan'ın 2020 yılında tam anlamıyla bütünleşmeyi sağlayacağı ve bu durumun diğer aday ülkeler için bir örnek olacağını belirtmiştir.

Diğer taraftan Bulgaristan'ın sosyalist sistem geleneğinden gelmesi Rusya ile ilişkilerin göz ardı edilmemesine sebep olmaktadır. Drezov (2013) bu konuda Rusya'nın Bulgaristan ile olan bağlarını güçlü görmektedir. Gerek enerjide gerekse tarihsel anlamda Rusya'nın Bulgaristan üzerindeki etkisi doğrudan ticareti ve yatırımı etkilemektedir. Bulgaristan ile Rusya'nın ikili ilişkilerini ele alarak geçmişten gelen bağın devam etmesi üzerine Szemler'in (2009) yazmış olduğu makalede ise Bulgaristan'ın attığı ve atacağı adımlarda Moskova'nın incitilmeden pragmatik politikanın görüldüğü vurgulanmıştır.

Rusya ile olan ilişkilerinde Bulgaristan her ne kadar hassas davranmaya çalışsa da AB üyeliği ile kendisine farklı bir yer edinmiştir. Velichkova (2011) AB genişleme sürecinde Bulgaristan'ın ve AB'nin karşılıklı olarak bir kazan-kazan süreci içerisinde olduğunu belirtmiş ve bölgesel ticaretteki artışa dikkat çekerek uzun vadede Bulgaristan'ın AB üyeliğinin bu ikiliyi daha da yakınlaştıracağına dikkat çekmiştir.

Ancak başka bir görüş ise Bulgaristan'ın AB'ye katıldıktan sonra bu bütünleşmenin ülkeye dış ticaret açısından rekabet katıp katmadığıdır. Zhelev ve Tzanov (2012) yaptıkları çalışmada bu durumu ele almışlardır. Bu makalede, Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasıyla istenilen düzeyde ülkenin ticari kapasitesinin artırlamadığı üzerinde durulmuştur.

Georgieva (2012) AB üyeliği sonrasındaki Bulgaristan'daki makro-ekonomik istikrar ve büyüme hakkında bilgiler vererek bu bağlamda AB'nin Bulgaristan üzerindeki etkisini belirtmiştir. Ekonomik istikrarla beraber doğrudan dış yatırım alma konusunda ise Yorgova (2011) AB üyeliğinin tüm olumsuz unsurlara rağmen Bulgaristan'ın çıkarına olduğu kanaatini taşımaktadır.

1. 2000'li Yıllarda Bulgaristan Ekonomisine Genel Bakış

Soğuk Savaş dönemi süresince Sovyetlerin etkisi altında olan Bulgaristan, 1990'lı yıllarda diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi demokratikleşme sürecine dahil olmuştur (Yücel, 2011:635). Kapitalist sisteme geçiş yapan Bulgaristan 1990 yılında, Soğuk Savaş döneminden bu yana gelen komünist tek parti hegemonyasını kırarak ilk çok partili seçimini gerçekleştirmiştir. Sonraki yıllarda yeni anayasanın kabulü ve cumhurbaşkanlığı seçimi sosyalist sistemden kopuşun ve ülkedeki demokrasinin göstergeleri olarak kabul edilir. 1989 yılında COMECON (Council for Mutual Economic Assistance–Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) sisteminin büyük yara alması ve Sovyet pazarının kan kaybetmesi sebebiyle Bulgar ekonomisi ciddi bir daralma yaşamış ve halkın refah seviyesi yaklaşık olarak %40 oranında azalmıştı. Devam eden yıllarda Yugoslavya ile Irak'a uygulanan Birleşmiş Milletler ambargoları da bu ülkelerle olan ticari ve ekonomik ilişkileri

oldukça azaltmıştır ve Bulgaristan'a ekonomik anlamda büyük zararlar vermiştir. Bununla beraber Ekim 2002'de Avrupa Komisyonu, Bulgaristan'ı "işlevsel pazar ekonomisi" olarak tanımıştır (DEİK, 2011:1-3).

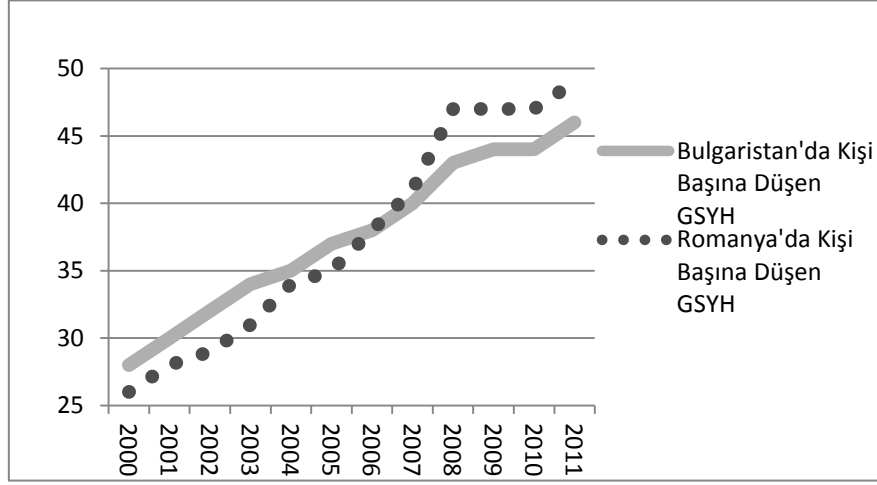
Bulgaristan'ın AB ile ilişkisi 1988 yılında diplomatik anlamda başlamıştır. Bundan iki yıl sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ticaret anlaşması imzalayan Bulgaristan, 1995 yılında Avrupa Birliği'ne başvurusunu yapmıştır. AB ile müzakereler ise 2000 yılında başlamış olup 2007 yılında Bulgaristan tam üye olarak AB'ye katılmıştır (Tezcan, 2004: 97-98).

2004 ve 2007 yıllarında Merkez, Doğu ve Akdeniz Avrupa'sından 12 ülkenin AB'ye katılmasıyla AB'nin beşinci genişleme süreci tamamlanmıştır (Breuss, 2009:2). Ancak Bulgaristan'ın, Sovyet döneminden öncesine dayanan Rusya ile ilişkileri bulunmaktadır. İki ülkenin dilinin Slav dil grubuna girmesi ve iki ülkedeki dinin ağırlıklı olarak Ortodoks Hristiyanlık olması Bulgaristan ve Rusya arasındaki ilişkileri güçlü kılmaktadır (Szemler, 2009:132-3).

Bulgaristan'ın Rusya ile yüz yıllardır var olan ilişkilerinin sekteye uğraması ve AB'ye üyelik süreci, ülkede yaşanan dönüşümün önemli bir göstergesi olarak görülmektedir (Yücel, 2011:641). Serbest Pazar politikalarını benimseyen Bulgaristan geçiş döneminde sosyo-ekonomik açıdan çok ciddi sorunlar yaşamıştır (DEİK, 2011). Ayrıca, Sovyet bloğunun çöküşü sonrasında Bulgaristan'da gelir dağılımındaki adaletsizlik artmış, sosyal devlet anlayışı ve eşitlikçi yapı büyük yaralar almıştır (Vassilev, 2011).

1.1. Rakamlarla Bulgaristan Ekonomisi

Bulgaristan'ın Romanya ile AB'ye üye olmasıyla ülkede yeni bir dönem başlamış, iki ülkede de kişi başına düşen yurtiçi hasıla istikrarlı bir şekilde artma eğilimi göstermiştir. Ancak bu iki ülke birlik içerisinde kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla bakımından birliğin en fakir iki ülkesidir. Grafik 1.1'de Bulgaristan ve Romanya'da kişi başına düşen gelirin grafiği verilmiştir. 2011 yılında AB'de kişi başına düşen gelir 100 olarak kabul edildiğinde Romanya'da bu rakam 49, Bulgaristan'da ise 46 olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: Eurostat. 2012.

Grafik 1.1. AB’de kişi başına düşen GSYH 100 iken Bulgaristan ve Romanya’da kişi başına düşen GSYH

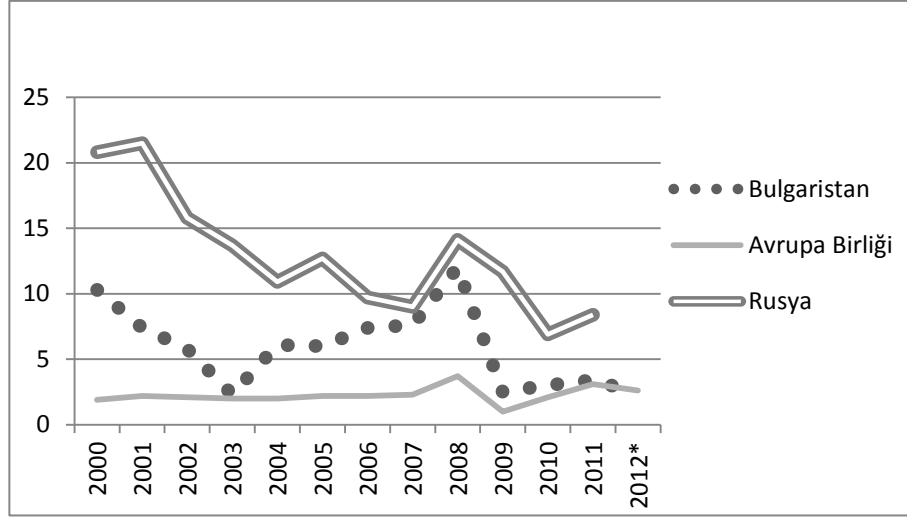
AB’ye katılmadan önce Romanya Bulgaristan’a göre kişi başına gelir açısından daha düşük düzeyde olsa da üye olduktan sonra Bulgaristan’ı geçme başarısını göstermiştir. Bulgaristan bugün AB içerisinde kişi başına gelir açısından en fakir ülke olarak görülmektedir. Bu durum da ister istemez AB için Bulgaristan’ın bazı çevrelerce çıkarıcı olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. AB’nin en fakir ülkesi olan Bulgaristan AB’ye katılarak ekonomik anlamda çeşitli fırsatlara sahip olmuştur (Velichkova, 2011:73).

AB ile müzakerelerin başladığı tarih olan 2000 yılından sonra ülkede kişi başına düşen milli hâsıla 2009 yılına kadar sürekli artmış ancak Avrupa’da yaşanan kriz sebebiyle 2009 yılında kişi başına düşen hasılda daralma gerçekleşmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında olumlu yönde artış gözlenmiş olup 2011 yılı sonu itibarıyla kişi başına düşen GSYH Bulgaristan’da 5.250 € civarındadır. 2012 yılında da bu artış devam etmiş ve azalan nüfusa rağmen GSYH, 5.650 € seviyesine yükselmiştir. Ayrıca, 2013 ve 2014 yılları için yapılan tahminlerde GSYH’deki yükselişin devam edeceği belirtilmektedir (Eurostat, 2013).

2000-2010 yıllarının ortalamasına bakıldığında kişi başına düşen nominal GSYH yıllık ortalama %8 artış kaydederken diğer taraftan 1981-1999 yıllarında kişi başına düşen nominal GSYH %4 düzeyinde kalmıştır (World Bank, 2013).

Bulgaristan’ın AB üyeliği öncesi ve sonrası dönemde iktisadi anlamda istikrar yakalama çabası içinde olduğu görülmektedir. Bulgaristan AB’nin getirmiş olduğu kısıtlara uyum sağlamak adına enflasyonu kontrol altına almaya çalışmıştır. AB istatistik kurumu verilerine göre 1998 – 2006 yıllarında enflasyon ortalaması yıllık %7,4 iken AB’ye üye olduktan sonraki süreçte enflasyon yıllık ortalama %5,1’e düşmüştür. 2008 yılında Avrupa’da yaşanan

kriz enflasyon üzerinde baskı oluştursa da enflasyonu dizginlemek adına Bulgaristan, AB ile paralel politikalar izlemektedir. Bu durumun aksine Rusya ise enflasyon açısından tam anlamıyla bir istikrar yakalayabilmiş değildir. Grafik 1.2. AB, Rusya ve Bulgaristan'daki tüketici fiyat endeksine göre yıllık enflasyonu göstermektedir.

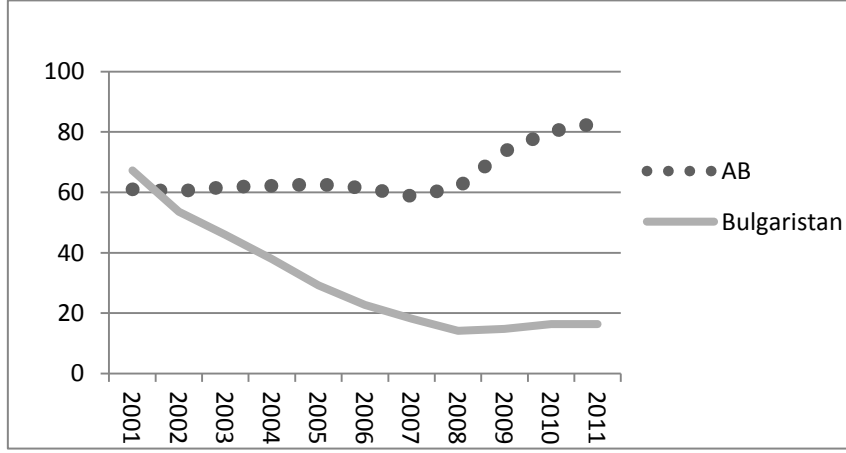
Kaynaklar: Eurostat ve World Bank. 2012.

2012*: 2012 yılı için Eurostat Enflasyon Tahmini.

Grafik 1.2. Bulgaristan, AB ve Rusya'da Tüketici Fiyat Endeksine Göre Yıllık Enflasyon (%)

Bulgaristan'da yaşanan dönüşümün diğer bir boyutu da kamu borcunun GSYH'ye oranıdır. Mali disiplin açısından önem teşkil eden bu oran, AB ile bütünleşme süreci dahilinde Bulgaristan'da giderek azalmaktadır. 2008 yılında yaşanan krizle bu durum değişiklik gösterse de 2011 yılı itibariyle Bulgaristan kamu borcu GSYH'nin %16,3'üne tekabül etmektedir. Bu oran Estonya'dan sonra birlik içindeki en düşük orandır. 2001 yılında %67,3 düzeyinde olan oran istikrarlı bir düşüş ile 2011 yılında %16 düzeyine kadar geri çekilmiştir. Bu oranın 2012 yılında ise %17,9 olması beklenmektedir (CIA, 2013).

Grafik 1.3 'te Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından AB ve Bulgaristan'ın kamu borçlarının yıllık bazda GSYH'ye oranları verilmiştir (Timabülten, 2012).

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi. 2012.

Grafik 1.3. AB ve Bulgaristan'ın kamu borcunun GSYH'ye oranı (%)

Enflasyonun 1994 yılında %122'lere tırmanması ve 1996'da yaşanan bankacılık sistemine bağlı oluşan mali kriz yeni düzenlemeleri kaçınılmaz kılmıştır. 1997 yılında başlatılan reform hareketi ile ekonomide gözle görülür bir düzelmeye ortaya çıkmıştır. 2001 yılında her ne kadar hükümet değişikliği söz konusu olsa da sürdürülebilir bir ekonomi adına reformlardan geri adım atılmamıştır. Kamu borcunun GSYH'ye oranının düşük olmasının bir nedeni de kararlı ekonomik reformlardır (DEİK, 2011).

Serbest pazar ekonomilerinde önemli bir yer tutan doğrudan yabancı yatırım dağılımında Bulgaristan'da AB üyesi ülkelerin ağırlığını bulunmaktadır. 2012 yılında Bulgaristan'a toplam 1.478,3 milyar € doğrudan yabancı yatırım yapılmıştır. 2012 yılında Bulgaristan'a en çok doğrudan yatırım yapan beş ülke, toplam yapılan doğrudan yabancı yatırımının %78'lik kısmını karşılamaktadır. Bu beş ülkeden üçü (Lüksemburg, Almanya ve Hollanda) AB üyesi ülkeler iken dışarıda kalan iki ülkeden biri İsviçre diğeri ise Rusya'dır (Bulgaria National Bank, 2013a).

1.2. Mevcut Bulgaristan Dış Ticareti

Bulgaristan 2012 yılı verilerine göre 20.8 milyar € ihracat, 25.4 milyar € ithalat yapmıştır. Ülkenin ihracatı bir önceki yıla göre %2,6, ithalatı ise %8,8'lik bir artış göstermiştir. 2011 yılının 2010 yılına göre ihracatta %30,2 ve ithalatta %21,6'lık büyüme oranları kaydettiği dikkate alınırsa, 2012 yılının 2011 yılına göre dış ticarete durgun bir yıl olduğu söylenebilir.

Dış ticaret dengesine bakıldığında ise 2012 yılında dış ticaret açığı 2011 yılına göre %50 artış göstererek 4,7 milyar € düzeyine ulaşmıştır (Bulgaria National Bank, 2013b).

Bulgaristan'ın ihracat ürün grupları ele alındığında 2012 yılında ham madde ihracatının toplam ihracattaki payının yüksek olduğu görülmektedir. Ham madde ihracatının ardından ise tüketim mallarının ihracı gelmektedir. İthalat

rakamlarına bakıldığında ise Bulgaristan en çok ham madde ithal etmektedir. Fakat ihracata nazaran ithalat ürün dağılımında ürün grupları arasında daha dengeli bir dağılım görülmektedir. Tablo 1.1. oransal olarak Bulgaristan'ın dış ticaretindeki ürün gruplarını incelemektedir.

Tablo 1.1. Bulgaristan'ın ürün gruplarına göre ihracatı ve ithalatı (%)

2012 Bulgaristan Dış Ticareti	İhracat	İthalat
Tüketim Malları	%23	%17
Ham Madde	%43	%34
Yatırım Malları	%17	%23
Mineral yakıtlar, petrol ve elektrik	%17	%25

Kaynak: Bulgaria National Bank. 2013.

Ham madde ürün grubunun alt kırılmaları irdelendiğinde ihracatta ürünlerin yiyecek sektörü için ham maddelerde ve diğer metallerde yoğunlaştığı diğer taraftan ithalatta ise maden cevheri, lastik-plastik ve tekstil ürünleri yüksek orana sahip olduğu görülmüştür. Bulgaristan dış ticaretinde hem ihracatta hem de ithalatta en yüksek paya sahip olan ham maddenin alt ürün grupları Tablo 1.2.'de gösterilmektedir.

Tablo 1.2 Bulgaristan dış ticaretinde ham maddelerin alt grupları (%)

Ham madde	İthalat	İhracat
Maden Cevheri	%16	-
Tekstil	%12	%4
Lastik-Plastik	%14	%6
Demir-Çelik	%9	%8
Diğer Metaller	%8	%26
Yiyecek Sektörü Ham maddesi	%6	%19

Kaynak: Bulgaria National Bank. 2013.

Tablodaki verilere bakıldığında yüksek oranda ithal edilen ürünlerin çoğu ihracatta aynı oranda pay alamazken yüksek oranda ihraç edilen ürünlerin çoğu da ithalatta aynı oranda karşılık bulamamaktadır. Yalnızca Demir-Çelik ürünlerinde ithalat ve ihracatta oransal olarak bir yaklaşma mevcuttur.

Bulgaristan dış ticaretinde etkili olan ülkelere bakıldığında Tablo 1.3'e göre ihracat istatistiklerinde ilk sırayı Almanya %10 ile alırken ithalat verilerinde Rusya yaklaşık %20 ile Bulgaristan'ın ithalatında birinci sıradadır.

Tablo 1.3 Bulgaristan dış ticaretinde öne çıkan ülkeler

İhracat yapılan Ülkeler		İthalat yapılan Ülkeler	
Almanya	% 10	Rusya	% 20
Türkiye	% 9	Almanya	% 10
İtalya	% 8	İtalya	% 6,5
Romanya	% 8	Çin	% 6,5
Yunanistan	% 7	Romanya	% 5,4
Fransa	% 4	Yunanistan	% 5,3
Belçika	% 4	Türkiye	% 4,7
Rusya	% 3	Fransa	% 3
İspanya	% 3	Polonya	% 2,3
Sırbistan	% 2	Avusturya	% 2

Kaynak: Bulgaristan Statistical Institute. 2013.

Bulgaristan dış ticaretinde AB üyesi ülkeler ile Rusya'nın ağırlıkları görülmektedir. 1990'lardan günümüze bu iki taraf Bulgaristan dış ticaretinde etkin rol oynamaktadırlar.

2.Sovyetlerin Çözülmesinden Sonra Rusya-Bulgaristan Ticari İlişkileri

Eski Doğu Blok'u içerisinde yer alan ülkelerin yaşamış olduğu sistem değişikliği süreci Bulgaristan'ın siyasal ve ekonomik önceliklerinin farklılaşmış, komünizm öncesine dayanan Bulgaristan-Rusya ilişkilerini olumsuz anlamda etkileyerek ülkenin ticaret hacmini ve ticaretin bölgesel dağılımını da değiştirmiştir.

Bu süreç dâhilinde Bulgaristan, ticarete bölgede önemli bir aktör olan AB ile yakınlaşmaya başlamıştır. Öte yandan, Rusya bölgesel gücünü korumak adına bu yakınlaşmayı çok fazla tasvip etmemektedir. Bu nedenden ötürü Rusya, gerek sosyal gerek siyasi ve gerek ticari zeminde Bulgaristan üzerindeki erkini artırmayı hedeflemektedir (Szemler, 2009: 134).

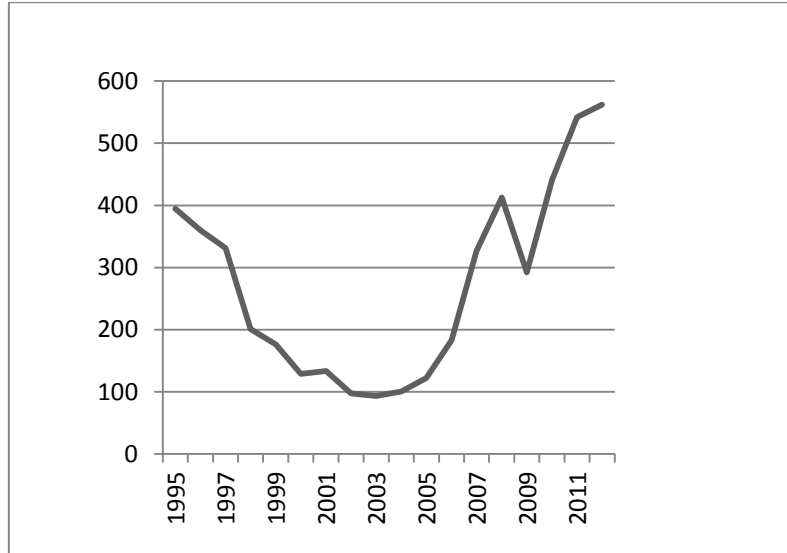
Bulgaristan'ın dış ticaretinde Rusya'dan ithal edilen mal miktarı 2012 yılında 5,1 milyar €'ya ulaşarak Bulgaristan'ın en önemli ithalat kaynağı olmuştur. Sovyetlerin dağılmasından sonra komünizm çözüldü de, serbest piyasa ekonomisinin de desteğiyle 1995 ve 2012 yılları arasında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 3,4 katına ulaşmıştır. 1995 yılında 1.685 milyon € olan Rusya-Bulgaristan dış ticareti hacmi 2012 sonu itibarıyla 5.720 milyon €'ya yükselmiştir (Bulgaristan Merkez Bankası, 2013b).

Diğer taraftan bu dönemde ikili ticarete dalgalanmalar da olmuştur. Bu dalgalanma süreçlerinin en önemlisi 1997-2003 yılları arasında yaşanmıştır. Rusya ve Bulgaristan serbest pazar ekonomisine geçerken büyük krizler yaşamışlardır. 1992 yılında Rusya'da serbest bırakılan fiyatlar sonucunda yıllık enflasyon %2500 seviyelerine kadar çıkmış, ülkedeki kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, gelirlerin (petrol fiyatlarının düşmesi sonucunda)

düşük olması ve finansal yapının zayıflığı Rusya'yı büyük çıkmaza sokmuştur (DPT, 1998). Ağustos 1998'de Rusya borçlarını ödeme gücünü bile bulamamıştır. Rusya Uluslararası Para Fonu'na (IMF) serbest piyasanın gereklerini yapamadığını ve borcunu ödeyemediğini belirtmiştir. (Moody's, 2008). Bulgaristan'da ise serbest pazar ekonomisine geçtikten sonra yapılmaya çalışılan reformların uygulanamaması sonucunda 1996 yılında ekonomik kriz ortaya çıkmış, Bulgar Leva'sı Amerikan doları karşısında önemli ölçüde değer kaybına uğrayarak dış borçların ödenmesi bu kriz sonucunda zora girmiştir (Taylan, 2011: 5). 1996 yılının ortalarında yaşanan bankacılık krizi ve hiperenflasyon tehdidi üzerine IMF Bulgaristan'da "Para Kurulu" oluşturarak ülkede istikrarın tesis edilmesine katkıda bulunmuştur (Gulde, 1999). Rusya ve Bulgaristan 1990'lı yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçişte sancılar yaşasa da pazar ekonomisiyle bütünleşmeden vazgeçmemişlerdir.

2.1. Bulgaristan'dan Rusya'ya Yapılan İhracatın Yapısı

Bulgaristan'ın Rusya'ya yapmış olduğu ihracat rakamları Grafik 2.1.'den incelendiğinde 1995'ten 2012 yılı sonuna kadar istikrarlı bir çizginin yakalanmadığı görülmektedir. Ancak, AB'ye üye olduktan sonra Bulgaristan'ın Rusya'ya ihracat artışı hızlanmıştır. Fakat ihracattaki artış eğilimi Rusya ile olan dış ticaret açığını kapatamamaktadır. Bulgaristan ile Rusya arasındaki ticari ilişkilerde Bulgaristan Rusya'ya enerji temini açısından bir bakıma muhtaç olması bunun temel nedenidir. 2012 yılı verilerine göre Bulgaristan'ın Rusya'ya yapmış olduğu ihracat miktarı ancak 562 milyon €'ya ulaşabilmiştir.

Kaynak: Bulgaria National Bank. 2013.

Grafik 2.1. Bulgaristan'dan Rusya'ya yapılan ihracat (Milyon €)

2011 yılı verileri dikkate alındığında Bulgaristan'ın Rusya'ya ihraç ettiği ürünlerin %50'sini ilaç, yedek parça, çeşitli ekipmanlar ve üzüm şarabı gibi ürünlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu ürünlerin payları ise Tablo 2.1.'de verilmiştir.

Tablo 2.1. Bulgaristan'ın Rusya'ya ihraç ettiği ürünler

Ürün Grupları	%
İlaç	34,6
Otomotiv Parçaları	5,5
Buzdolabı, Dondurucu Parçaları	3,8
Takviye Ürünler	3,2
Üzüm Şarabı	2,7

Kaynak: Bulgaria SME Promotion Agency. 2013.

Bu denli tek taraflı ticaret yapılmasında kaynak olmaması ve ülkedeki teknolojinin düşük kalması ana nedenler olarak gösterilmektedir (Nenovsky and Turcu, 2012:14). Bu durumun getirdiği önemli bir dezavantaj da ithal edilen ürünlerin ani fiyat değişimlerinden hemen etkilenmesidir (Szemler, 2009:139).

Bununla beraber Bulgaristan'ın Rusya'ya ihracatında ilacın bu denli yüksek paya sahip olmasında etkili olan husus, Bulgaristan'ın sağlık sektöründe Rusya ile ortaklığıdır. Bulgaristan'ın klinik araştırmaları desteklemesi ve Rusya'nın önderliğinde kurulan sağlık ortaklığı sayesinde ilaç firmalarını ülkeye çekmektedir. 1995 yılından sonra ilaç şirketlerinin dikkatini çeken Bulgaristan giderek bir klinik araştırma ülkesi olmaya başlamıştır (Vrabevski, 2002). Ülkede aktif olarak klinik araştırması yapan şirketlerin birçoğunun Rusya ile ilişkileri bulunmaktadır.

2.2. Bulgaristan'ın Rusya'dan Yaptığı İthalatın Yapısı

2012 yılında Rusya, Bulgaristan'ın dış ticaret hacminde %12'lik bir paya sahipken, ithalat yapılan ülkeler arasında %20'lik payla birinci sırada bulunmaktadır. İhracat hacminde ise Rusya Bulgaristan'ın dış ticaret verilerinde %3 ile sekizinci sıradır. İthalat ve ihracat arasında bu denli büyük farklılığın olmasının ana sebebi Rusya'ya olan enerji bağımlılığıdır (Szemler, 2009:136). Rusya'dan yapılan ithalatın %92'sini petrol ve doğalgaz gibi enerji ürünlerinin oluşturmaktadır. Rusya'dan ithal edilen ürünlerin payları (2011 yılı verilerine göre) Tablo 2.2'de sunulmuştur:

Tablo 2.2. Bulgaristan'ın Rusya'dan ithal ettiği ürünler (%)

Ürün Grupları	%
Ham Petrol	66,8
Doğal Gaz	19,2
İşlenmiş Petrol	6,4
Ham Alüminyum	1,8
Kömür	1,3

Kaynak: Bulgaria SME Promotion Agency. 2013.

Bulgaristan'ın enerji ithalatında Rusya'ya bağımlı olması Rusya ile olan ilişkilerinin normal düzeyde seyretmesi için en önemli neden olarak görülebilir. Bulgaristan'ın ham petrol ve doğalgaz ihtiyacının neredeyse tamamına yakını Rusya tarafından karşılanmaktadır. Bulgaristan'daki Rus enerji şirketlerinin etkinliği de hem Rusya hem de Bulgaristan için önem arz etmektedir. Bölgede Rus enerji şirketi olan Gazprom'un ülkedeki gücü aşikardır ancak Bulgaristan'da Amerika Birleşik Devletleri şirketi olan Chevron'un da etkin bir şekilde rol almaya başladığını gözlenmektedir. Bütün bunlara ek olarak, Bulgaristan'da gerçekleşmesi beklenen nükleer santrali yapım ihalesinin hükümet tarafından geri çekilmiş ve Burgaz-Dedeagaç petrol boru hattı projesinin iptal edilmiştir.

Ancak, bu durum Rusya'yı Bulgaristan'a karşı olumsuz tavır almasına neden olmamış, bunun yerine Rus Gazprom şirketi doğalgazda %11'lik bir indirim uygulamıştır. Buna bağlı olarak, Rusya Bulgaristan'a coğrafi anlamda önem vermekte ve Bulgaristan'ı enerji koridoru olarak nitelendirmektedir (Daborowski, 2012).

ABD eski dışişleri sekreteri Clinton, Bulgaristan'ın Rusya karşı enerji anlamında bu kadar bağımlı olmaması gerektiğini eski Bulgaristan Başbakanı Borisov'a belirtmiştir. Bu anlamda Clinton ABD'li firmaların bölgede aktif olmasını istemiş aslında soğuk savaştan kalma karşılıklı rekabet geleneği devam ettirmeye çalışmıştır (Radio Free Europe Radio Liberty, 2012). Enerji kaynaklarındaki çeşitlilik Bulgaristan'ın Rusya ile olan dış ticaret açığını doğrudan etkileyecektir.

3.Bulgaristan Dış Ticaretinde AB

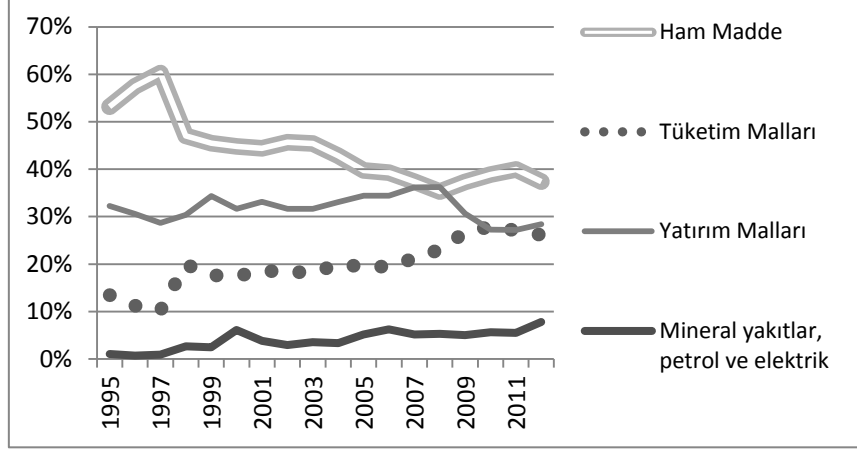
AB serüvenin üyelikle sonuçlanması üzerine Bulgaristan eski rejiminden tamamıyla uzaklaşmıştır. Fakat AB ile Bulgaristan arasında çeşitli sorunların olduğu da inkar edilmemektedir. Bulgaristan AB üye ülkeleri arasında 41 puanla Yunanistan'dan sonra en çok yozlaşmanın olduğu ülke olarak dikkatleri çekmektedir (Transparency International, 2012). Ayrıca, Avrupa İstatistik Kurumu'nun araştırmasına göre AB içerisinde en çok Bulgaristan'daki çocuklar fakirlik ve dışlanma tehlikeleri ile karşı karşıyadırlar (The Sofia Globe, 2013). Ülkenin AB içerisinde istatistiksel

anlamda son sıralarda yer alması, suçla ve yolsuzlukla mücadele, yargı bağımsızlığının sağlanması gibi konular AB'de kendine yer edinmesi açısından oldukça önemlidir (Cendrowicz, 2009).

Bulgaristan'ın AB'ye katılımıyla Bulgaristan'ın dış ticaret hacmi giderek artmıştır. AB ile bütünleşme süreci Bulgaristan'ın dış ticaretindeki yapısal dönüşüme henüz tam olarak yansımamıştır (Zhelev and Tzanov, 2012:126). Ancak, Avrupa'da 2008 yılında yaşanan kriz sonrasında bölgesel dış ticarete 2009 yılında bir daralmanın olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu durum Bulgaristan'ın AB ile nasıl bütünleştiğini gösteren önemli bir emsaldir. 1990'larda %40'lar seviyesinde olan Bulgaristan'ın AB'ye ihracat oranı üye olduktan sonra ortalama olarak %60'ın üzerinde gerçekleşmektedir. İthalat rakamlarına bakıldığında ise ihracatta yaşanan istikrarlı büyüme görülmemektedir. 1990'larda %40'lar civarında olan AB'den ithalat oranı son yıllarda dalgalanmalar yaşasa da %50'ler düzeyindedir (Bulgaria National Bank, 2013b).

AB ile olan dış ticarete ham maddelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Grafik 3.1.'de görüldüğü gibi AB'den ithal edilen ham madde ürünleri, 1995 yılında AB'den yapılan toplam ithalat içerisinde %53 seviyesindeyken 2012'de ülkenin AB'den ham madde ithalatı %37 düzeyine kadar düşmüştür. Bulgaristan'daki dönüşümü göstermek adına AB'den 1990'lı yıllarda ithal edilen tüketim mallarının oranı AB'den yapılan ithalatın %10'u kadarken 2012'de %26'ya ulaşmıştır.

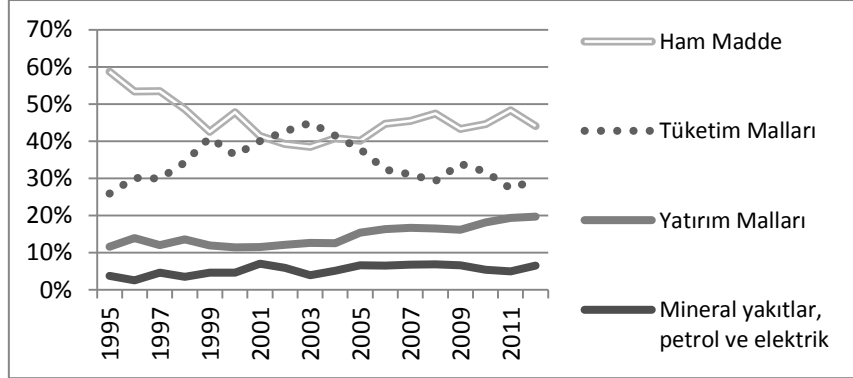
Tüketim ürünleri ithalatının artması ülkenin artık serbest piyasaya uygun olarak hareket ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yatırım mallarında değişimler gözlense de %30'lar seviyesinden çok sapmadığı görülmektedir. Mineral yakıtlar, petrol ve elektrik ürünlerinin AB'den ithalatı %1'den %6'ya çıkarak artış gösteren diğer bir ürün grubu olarak dikkat çekmektedir.

Kaynak: Bulgaria National Bank. 2013.

Grafik 3.1. Bulgaristan'ın AB'den yaptığı ithalatın ürünlere göre dağılımı (%)

İhracatta ise ürünlere göre dağılım Grafik 3.2.'de verilmiştir. 2012 yılı verilerine göre AB'ye ihraç edilen ürünlerin %44'ü ham madde ürün grubuna girmektedir. Buna ek olarak ihracat dağılımında artış gösteren yatırım malları Bulgaristan'ın AB'ye uyum sağlaması açısından önem teşkil etmektedir. 2000'li yılların başında %12 - %13 bandında değişen yatırım malları ihracat oranı 2012'de %20'ye ulaşmıştır.

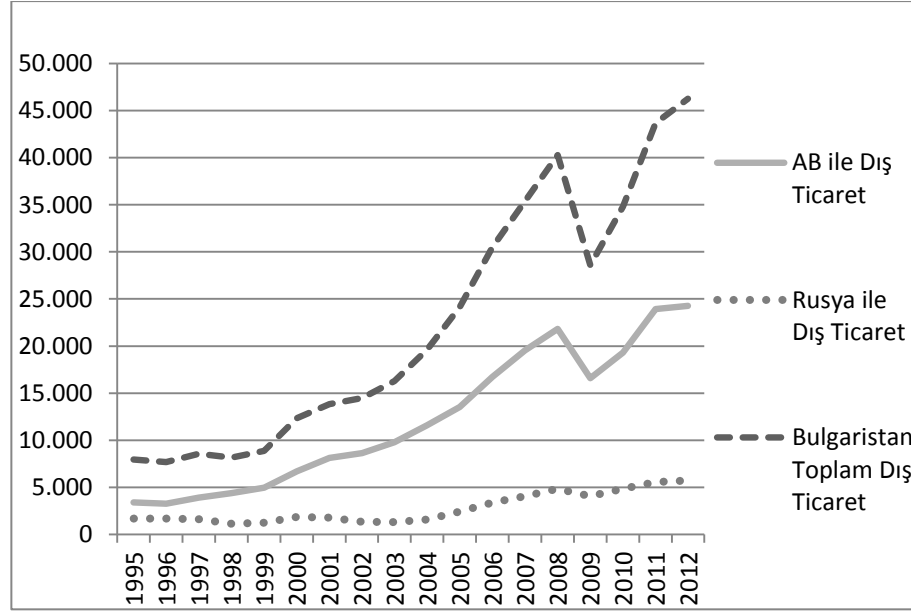
Kaynak: Bulgaria National Bank. 2013.

Grafik 3.2. Bulgaristan'ın AB'ye yaptığı ihracatın ürünlere göre dağılımı (%)

Bulgaristan'ın AB ile olan dış ticaretindeki ürün kompozisyonu 1995 yılına göre oldukça farklı eğilimler göstermektedir. Mineral yakıtlar, petrol ve elektriği bir yana bırakırsak dış ticaretteki ham madde, tüketim ve yatırım mallarındaki değişimler ülkeyi AB'nin bir parçası yapmaktadır.

3.1. AB Üyesi Bulgaristan'ın Dış Ticaret Dönüşümü

Bulgaristan'ın dış ticaretinde etkili olan Rusya ve AB, ülkeye yüksek girdi sağlamaktadır. Bulgaristan Merkez Bankası verileri dâhilinde dış ticaret rakamları ele alındığında Bulgaristan'ın bu iki kutupla olan ilişkisi daha da netleşmektedir. AB süreci Bulgaristan'a önemli katkılar sağlamış olup bu katkılardan biri de dış ticaret hacminin artması olmuştur. Grafik 3.3.'te yıllara göre Bulgaristan dış ticareti verilmiştir. 1995'te toplam dış ticaret hacmi 8 milyar € iken gelişen serbest pazarla Bulgaristan'ın dış ticaret hacmi 40 milyar €'yu geçme başarısını göstermiştir.

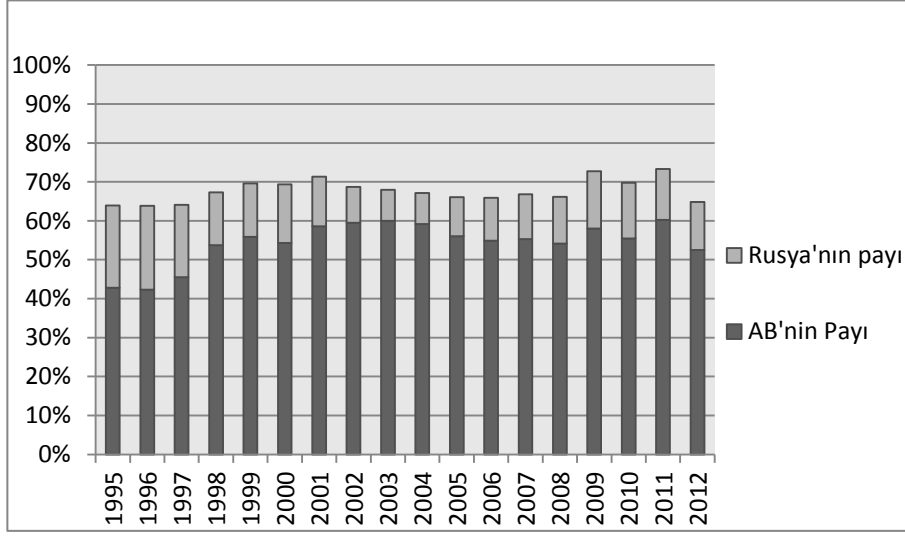

Kaynak: Bulgaria National Bank. 2013.

Grafik 3.3. Bulgaristan'ın Rusya ve AB ile olan dış ticaret hacmi (milyon €)

Bulgaristan'ın dış ticaret hacmine bakıldığında AB'nin etkili olduğu görülmektedir. Buna karşın Avrupa'da yaşanan büyük krizin bir yansıması olarak Bulgaristan'ın AB ile olan dış ticareti de bu krizden yüksek oranda etkilenmiştir. Rusya ile Bulgaristan arasındaki dış ticaretin hacmi istikrarlı ancak yavaş bir şekilde ilerlemektedir. 1995 yılında AB ve Rusya Bulgaristan'la 5 milyar €'nin altında dış ticaret hacmine sahipken, AB bu rakamı 2000 yılında aşmış, Rusya ise bunu ancak 2011 yılında başarabilmiştir.

Grafik 3.4.'teki Bulgaristan dış ticaretindeki oranlar incelendiğinde ise 1995 yılında AB ve Rusya'nın Bulgaristan dış ticaretindeki toplam payı %60'lar düzeyinde, AB üyeliğinden sonra %70'leri aşan bu oran, Avrupa'da yaşanan sıkıntılarının da etkisiyle 2012 yılında %64 seviyesine kadar gerilemiştir.

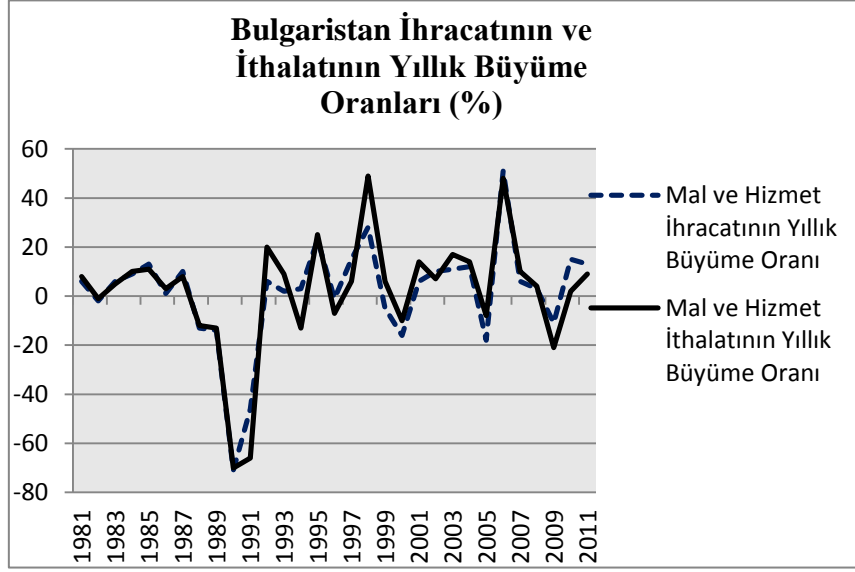

Kaynak: Bulgaria National Bank. 2013.

Grafik 3.4. Bulgaristan dış ticaretinde Rusya ve AB'nin payları (%)

Bulgaristan'ın dış ticaret hacminde, 1995'te AB'nin payı %43 iken 2012'de bu oran %52'ye ulaşmıştır. Diğer taraftan Rusya'nın payı ise 1995'te %21 düzeyindeyken, 2012 yılında ise %12'ye kadar gerilemiştir. 1990'lardaki Rusya'ya yapılan ihracat oranının yüksek olmasından dolayı Rusya'nın sahip olduğu Bulgaristan dış ticaretindeki yüksek oran ihracatın düşmesiyle beraber azalmıştır.

Sovyetler dönemi verilerine bakacak olursak yaşanan dönüşümün ne denli büyük olduğu anlaşılabilir. Bulgaristan'ın dış ticareti Grafik 3.5.'ten de anlaşılacağı üzere 1980'li yıllarda serbest piyasa koşulları altında şekillenmese de olumlu anlamda büyüme göstermiştir. 1980'li yılların sonu, ki bu dönem Sovyetlerin çökme sürecinin en yoğun yaşandığı dönemdir, Bulgaristan dış ticaretinde büyük aksaklılara neden olmuştur. Bulgaristan'ın ithalat ve ihracat büyüme oranları dalgalı bir yol izlemektedir.

Kaynak: World DataBank. 2013.

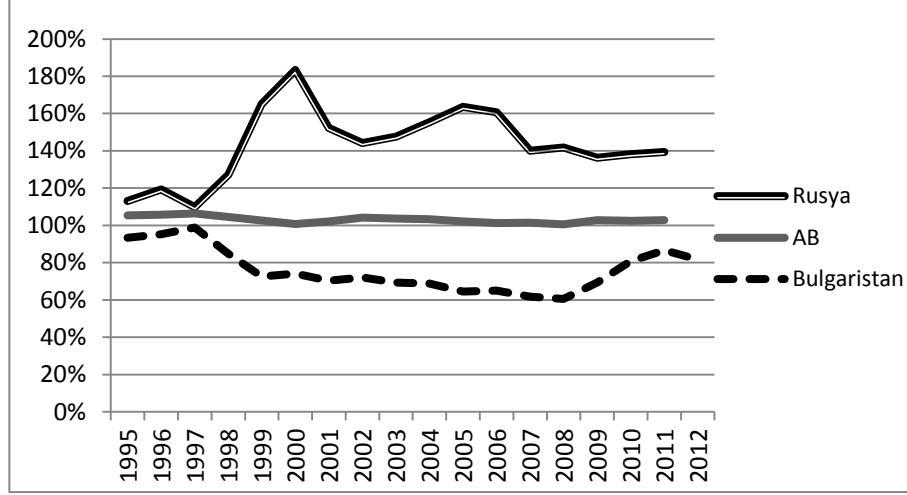
Grafik 3.5. Bulgaristan ihracatının ve ithalatının yıllık büyüme oranları (%)

Bulgaristan'ın yeni sisteme alışma sürecinde de yaşanan krizlerin etkisiyle dış ticaretin daraldığı görülmektedir. AB ile güçlü bağların kurulması Bulgaristan'a katkı sağlamış ancak yaşanan büyük kriz ekonomik anlamda çok güçlü sayılmayan bu ülkeyi de vurmuştur. Dünya Bankası verileri dahilinde, 1981-2000 yılları arasında Bulgaristan dış ticaret hacmini ortalama -%2, 2001-2011 yıllarında ülkenin dış ticaret hacminin %8,8 büyüme sağladığı hesaplanmıştır. Bulgaristan'ın serbest ticaretle bütünleşmesini göstermek adına ithalat ve ihracattaki ortalama teslim süreleri de ülkenin küresel dünyadaki ticarete ayak uydurmasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. 2005 yılında ihracattaki teslim süresi 26 ve ithalattaki teslim süresi 22 gün iken 2012 yılında bu süreler azalarak 21 ve 17 güne düşmüştür (World Databank, 2013).

Bulgaristan dış ticaret açığı olan bir ülkedir ancak Rusya ile olan dış ticarete açığın normalin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Giderek artan ithalata ihracat da eşlik etmekte fakat artış oranı ithalat kadar yüksek olmamaktadır. Bulgaristan dış ticaretinde özellikle enerji alanında tek bir merkeze bağlı kalması büyük riskleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin, Bulgaristan'ın geçmişi ve bugünkü Rusya'ya olan bağılılığı AB içerisinde farklı algılanabilmekte, bu durum Bulgaristan'ın bir casus gibi görülmesine sebebiyet verebilmektedir. Rusya Federasyonu, AB temsilcisi Vladimir Chizov, 2006 yılında Bulgar Capital dergisine verdiği bir röportajda Bulgaristan'ın AB içerisinde Rusya'nın Truva atı olarak nitelendirildiğini vurgulamıştır (Leonard and Popescu, 2007).

Grafik 3.6'da Bulgaristan, AB ve Rusya'nın ihracatının ithalatı karşılama

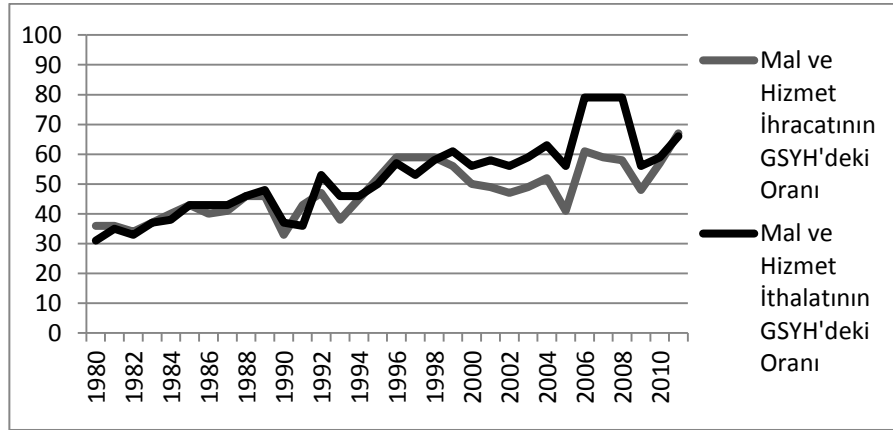
oranları bulunmaktadır. Bulgaristan'ın özellikle üye olduktan sonra AB ortalamalarına daha da yaklaştığı görülmektedir.

Kaynak: World Bank. 2013. Bulgaria National Bank. 2013.

Grafik 3.6. Bulgaristan, Rusya ve AB ihracatlarının ithalatlarına oranları (%)

Dış ticaret açısından sosyalist devlet yönetimindeki Bulgaristan ile bugünkü Bulgaristan arasındaki dönüşümü açıklayan verilerden birisi de dış ticaretteki mal ve hizmet akışıdır. Ticari liberalleşme sürecinde mal ve hizmet akışı önemli rol oynamaktadır (Sgro, 2009). 1980-2011 yılları arasında Bulgaristan dış ticaretindeki mal ve hizmet akışının GSYH'ye oranı doğrusal olarak artmaktadır. Grafik 3.7. 'da doğrusal artış gösterilmektedir.

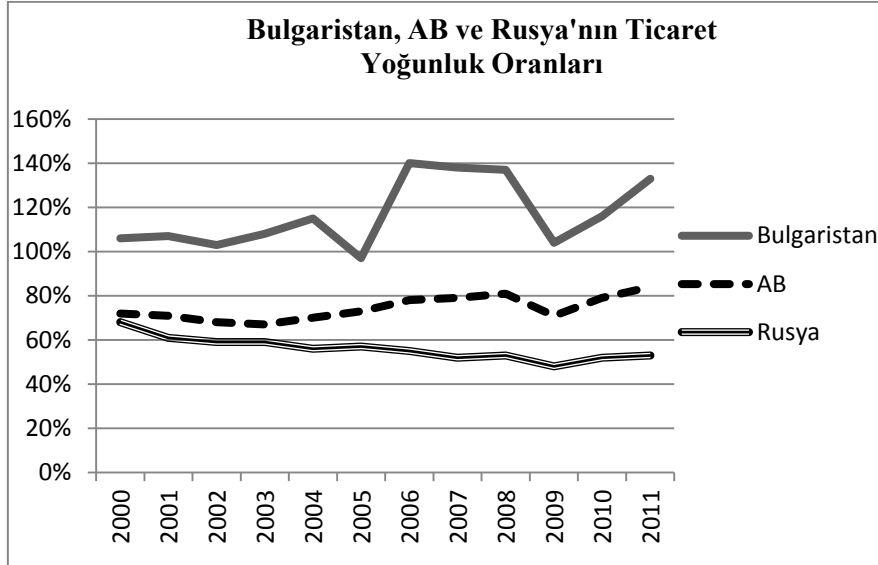
Kaynak: World DataBank. 2013.

Grafik 3.7. Bulgaristan ihracatının ve ithalatının GSYH'ye oranı (%)

1981'de Bulgaristan'ın mal ve hizmet ihracatının GSYH'deki oranı %36 iken 2011 yılında %67'ye ulaşmıştır. Aynı durum ithalat için de geçerlidir. 1981'de Bulgaristan mal ve hizmet ithalatının GSYH'deki oranı %31 iken 2011'de bu oran %66'ya yükselmiştir. Yükselen bu oranlar ülkenin sosyalist yapısından sıyrılmasının yanında özellikle üyesi olduğu AB'nin dinamiklerine uyum sağladığını göstermektedir.

Dış ticaretteki dönüşümü ölçmek adına Bulgaristan'ın dışa açıklık oranına da bakılması önemlidir. Dışa açıklık terimi, mal ve hizmetlerin ticaretinde devlet faktörünün olabildiğince geri çekilip uluslararası serbest ticaretin sağlanmasını hedefleyen bir yaklaşım olarak kabul edilir (Yapraklı, 2007:68).

Dışa açıklık terimini karşılayan birçok yaklaşım olmasına karşın genellikle dışa açıklık, ihracatın ve ithalatın toplamının GSYH'ye oranı olarak kabul edilmektedir. Dışa açıklık oranı ile ülke ekonomisi üzerinde dış ticaretin etkisi ve ülkenin dışa ne kadar açık olduğu gösterilmeye çalışılır. Oranın yüksek olması dış ticaretin ülke ekonomisi için önemli olduğunu ve ülkenin dışa açık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Güngör ve Kurt, 2010:197). Grafik 3.8.'de Bulgaristan, AB ve Rusya'nın 2000-2011 yılları arasındaki dışa açıklık oranları verilmiştir.

Kaynak: World Bank ve IMF. 2012.

Grafik 3.8. Bulgaristan, AB ve Rusya'nın dışa açıklık oranları (%)

Dışa açıklık oranına bakıldığında Bulgaristan'ın AB ve Rusya'ya oranla oldukça yüksek bir dış açıklık oranına sahip olduğu görülmektedir. Ülkenin yeniden yapılanması ve ekonomisinin küçük olması ülkenin dönüşüm sürecindeki etkenlere karşı duyarsız kalmasını engellemektedir.

Şekil 3.6'dan hareketle 1980'li yıllarda Bulgaristan'ın dışa açıklık oranının %67 olduğu düşünülürse 2011'de ulaşılan %133'lük oran anlam kazanmaktadır. Bu veriler dâhilinde Rusya'nın henüz tam anlamıyla dış ticaretinde serbestleşmeyi sağladığı söylenemez. Nitekim 1996 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan Bulgaristan'ın aksine Rusya 2011 yılında bu örgüte katılabilmştir (Şener ve Kuznetsova, 2012).

4. SONUÇ

Bulgaristan sosyalist sistemdeki rolünden sıyrılıp serbest pazara sonradan dâhil olan bir ülkedir. Çalkantılı ve sıkıntılı dönemler yaşamış olan ve hala yaşayan Bulgaristan'ın bu pazar içerisinde kalıcı olması için daha az yozlaşmış, daha eşitlikçi ve daha üretken bir ülke olması gerekmektedir.

AB ile Bulgaristan'ın dış ticaret yapısı incelendiğinde Bulgaristan'ın AB'ne uyum sağlamaya çalıştığı ve eski sistemden uzaklaşarak pazar ekonomisine kaydığı görülmektedir. Ancak Bulgaristan dış ticaretinde ürün gruplarının dağılımında ham madde ve yan sanayi ihracatının yüksek olduğunu görülmektedir. Eski Doğu Blok'u geleneginden gelen ülkeler AB'ye uyum sağlamak konusunda zorluklar yaşasa da serbest pazarda kendilerine bir şekilde yer edinmektedirler. AB içerisinde niteliksiz iş gücünün ve teknolojiye fazla ihtiyaç duymayan endüstrilerin arzında birliğe yeni katılan ülkelerin etkinliği görülebilir. Bulgaristan'ın da bu sürece dahil olduğu AB ile paralel olarak giden dış ticaret rakamlarından görülebilmektedir. Bulgaristan 1995 yılındaki ihracatını 2011 yılında 5,3 katına çıkarırken ithalatını da aynı zaman diliminde 5,7 katına çıkarmıştır. Değişen yapı ile beraber çok büyük bir ülke olmayan Bulgaristan, AB ile bütünleşirken özellikle Almanya'ya da yakınlaşmaktadır. AB içerisinde ticarete Bulgaristan'ın en büyük ortağı Almanya'dır. Yine de, ülke ekonomisinin enerji açısından Rusya'ya karşı bağımlı olduğunun da unutulmaması gerekir.

AB içerisinde Bulgaristan'ın en çok ticaret yaptığı AB ülkeleri Almanya, Romanya ve İtalya'dır. Bulgaristan'ın ihracatında AB ülkeleri dışında Türkiye'nin de yüksek payı bulunmaktadır. Bulgaristan'ın yakın coğrafyasındaki ülkelerle yüksek ticaret hacmine sahip olmasının yanında Almanya ve Rusya ile ticarete yüksek hacme sahiptir. Bununla birlikte, Bulgaristan'da aktif olan büyük ölçekli 100 yabancı şirketten 28'i Almanya kökenli iken sadece 2 tanesi (Enerji şirketleri olan, Gazprom ve Lukoil) Rus sermayesi kökenlidir (Investnet, 2013). Avrupa'nın en güçlü ekonomisi olan Almanya'dan Bulgaristan, teknoloji yoğunluklu ürünler olan araç, makine ve elektronik ürünler alırken, Almanya'ya geleneksel ürünler ve kimyevi maddeler satmaktadır (Enea ve Gentimir, 2012: 50). Ayrıca küresel ticaretin en büyük aktörlerinden olan Çin de Bulgaristan pazarına daha fazla dahil olmaya başlamıştır. 2011 yılında Bulgaristan'ın ithalat yaptığı ilk on ülke arasına giremeyen Çin, 2012 yılında 6,5%'lik payla dördüncü sıraya yükselmiştir.

Bulgaristan dış ticaretinde etkili olan iki aktörden biri olan Rusya ile yapılan ticaretin enerji kaynaklarına bağımlı olması bu iki ülke arasındaki ticaretin

seyrini istikrarlı yapmaktadır. Ancak AB ile Bulgaristan arasında ticarete değişimler mevcuttur. Serbest piyasa koşullarından dolayı çevreye daha duyarlı bir hal alan Bulgaristan ticareti dışa kapalı olmaktan çıkmış daha fazla ticaret yaparak sistemle bütünleşme sürecine girmiştir.

Bulgaristan dış ticareti AB ile bütünleşme adına büyük bir dönüşüm göstermiştir. Yalnız ülkenin ekonomik anlamda güçlü olmaması ve birlik içerisindeki ön yargılar Bulgaristan'ın gelişimi için engel teşkil etmektedir. Bulgaristan devlet politikası AB'ye uyum sağlayan bir çizgide ilerlemesine rağmen ülkenin ihracatı Sovyetlerin klasikleşmiş ham madde ve demir-çelik ürün gruplarında toplanmıştır. Bulgaristan'ın teknolojik anlamda katma değeri yüksek ürünleri üretmesi ayrıca enerji bağımlılığını bir nebze de olsa azaltmak adına yenilenebilir enerji kaynaklarının payını artırılması bir çözüm olarak düşünülebilir. 2010 yılında toplam enerji tüketimi içerisinde yenilenebilir enerji kaynaklarının payı 13,8% olarak gerçekleşirken Bulgaristan'ın hedefi 16%'dır. Diğer taraftan AB içerisindeki yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji tüketimindeki payının 2020 itibarıyla 20%'ye çıkarılması hedeflenmektedir.

Bulgaristan'ın dış ticaretini bölgesel anlamda çeşitlendirmesi ve ülkenin daha fazla teknoloji odaklı üretim yapması dış ticaret yapısının geleneksel görünümünü değiştirecektir.

KAYNAKÇA

- Breuss, F. (2009), "An Evaluation of the EU's Fifth Enlargement With Special Focus on Bulgaria and Romania", *Economic Papers*, No: 361.
- Deik, (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), (2011), *Bulgaristan Ülke Bülteni*.
- Drezov, K. (2013), "Hard Bargaining Amongst Friends: An Overview of Contemporary Russian-Bulgarian Relations", *Russian Analytical Digest*, No.125, p. 11-14.
- Gentimir, I. ve Sebastian Enea, (2012), "The Economic and Political Relations Between Bulgaria and Germany. A Short Historical Perspective", *Center for European Studies Working Papers*, No:1, p.44-59.
- Georgieva, E. (2012), " The Economies of the BELL Countries (Bulgaria, Estonia, Latvia and Lithuania) After Their EU Accession", *Review of European Studies*, Vol.4, No:5, p.191-202.
- Gulde, A. ve Marie Gulde, (1999), "The Role of Currency Board in Bulgaria's Stabilization", *Finance & Development*, Volume: 36, Number: 3.
- Güngör, B. ve Serdar Kurt (2010), "Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968-2003): Türkiye Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, s. 197-210.
- Leonard, M. ve Nicu Popescu, (2007), A Power Audit of EU-Russia

- Relations, Policy Papers, European Council on Foreign Relations.
- Moody's, (2008), *Sovereign Default and Recovery Rates, 1983-2007*.
- Nenovsky, N. ve Camelia Turcu, (2012), "Europe and The Balkans: Economic Integration, Challenges and Solutions", *East-West Journal of Economics and Business*, Volume:15 -2012, No: 1-2, p.11-15.
- Szemler, T. (2009), "Friends Will Be Friends? Bulgaria, Russia and The Eastern ENP Partners", *East European Studies*, Volume:1, p.132-164.
- Şener, S. ve Ekaterina Kuznetsova, (2012), *Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne Katılımı*, KPMG Gündem.
- Tezcan, E. (2004), "Avrupa Birliği'ne Katılma Yolunda Bulgaristan, Romanya ve Türkiye: Komisyonun 2003 İlerleme Raporları Işığında Bir Karşılaştırma", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, s. 95-109.
- Yapraklı, S., (2007), "Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:5.
- Yorgova, N., (2011), "Impacts of and Experience With EU Membership of the Countries of Central, Eastern, South – Eastern Europe. Country Study on Bulgaria.", *Eastern Journal of European Studies*, Vol.2, Issue.2, p.169-188.
- Yücel, B. (2011), "Komünizm Sonrası Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerindeki Anayasacılık Hareketleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:60, Sayı:3, s.635 – 690.
- Zhelev, P. ve Tzvetomir Tzanov (2012), "Bulgaria's Export Competitiveness Before and After EU Accession", *East-West Journal of Economics and Business*, Volume: 15-2012, No:1-2, p. 107-128.
- Velichkova, B., (2011), *Bulgaria's Accession in the Context of the European Union Enlargement*, Master of Science in European Studies, University of Twente and University of Münster, Netherlands and Germany.
- Taylan, T., (2011), *Bulgaristan Ülke Raporu*, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi), Ankara.
- Timabülten, (Türkiye İhracatçılar Meclisi), (2012), *AB ülkelerinde ve Türkiye'de Son On Yılda Kamu Borçlarının GSYİH'ya Oranı*.
- Bulgaria National Bank, (2012a), <http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIBulgaria/index.htm>, 09.01.2013.

Bulgaria National Bank, (2013a),

<http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StDirectInvestments/StDIBulgaria/index.htm>, 07.08.2013,

Bulgaria National Bank, (2013b), <http://www.bnb.bg/Statistics/index.htm>, 05.02.2013

Bulgarian Small and Medium Enterprises Promotion Agency, (2013), <http://www.sme.government.bg/en/>, 28.01.2013.

Bulgaria Statistical Institute, (2013), <http://www.nsi.bg/indexen.php>, 24.01.2013.

Cendrowicz, L., (2009), Could the E.U. Lose Bulgaria to Russia, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1912192,00.html>, 20.02.2013.

CIA, (Central Intelligence Agency), (2013), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html>, 09.02.2013.

Daborowski, T., (2012), New Opening in Energy Relations Between Bulgaria and Russia, Centre For Eastern Studies, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/eastweek/2012-04-04/new-opening-en-ergy-relations-between-bulgaria-and-russia>, 08.01.2013.

DPT,(Devlet Planlama Teşkilatı), (1998), Rusya Krizi ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri, Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Programlar ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, <http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/rusya.pdf>, 07.01.2013.

Eurostat, GDP and Main Components- Current Prices, (2013), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en, 06.06.2013.

Investnet, The Bulgarian Investment and Business Network, (2013), <http://www.investnet.bg/AboutUs.aspx>, 20.02.2013.

Radio Free Europe Radio Liberty, (2012), Clinton Urges Bulgaria To Break Energy Dependence On Russia, http://www.rferl.org/content/clinton_bulgaria_energy_int/24474178.html, 03.01.2013.

Sgro, P., (2009), International Economics, Finance and Trade, <http://www.eolss.net/Sample-Chapters/C13/E1-23.pdf>, 14.01.2013.

The Sofia Globe, (2013), Among EU countries, children in Bulgaria most at risk of poverty and social exclusion, <http://sofiaglobe.com/2013/02/26/among-eu-countries-children-in-bulgaria-most-at-risk-of-poverty-and-social-exclusion-eurostat/>, 03.03.2013.

Transparency International, (2012), Corruption Perception Index 2012, <http://www.transparency.org/cpi2012/results>, 01.02.2013.

Vassilev, R., (2011), The Tragic Failure of “Post-Communism” in Eastern Europe,
<http://www.globalresearch.ca/the-tragic-failure-of-post-communism-in-eastern-europe/23616>, 18.01.2013.

Vrabevski, M., (2002), Clinical Trials in Bulgaria,
http://www.touchbriefings.com/pdf/17/pt031_t_comac1.pdf, 15.02.2013.

World Bank, (2013), Data World Bank, <http://data.worldbank.org/>, 06.02.2013.